

HASTANELERDE MANEVİ DESTEK UYGULAMALARI VE YASAL DAYANAKLARI

Osman ÖZTÜRK*

Öz: On altı yıldır iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), iktidarının ilk yıllarında siyasal İslamcılıktan uzaklaştığı imajını yaratmaya dikkat etti. 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumunu sonrasında durum hızla değişti. Devletin bütün kurumlarındaki kadrolaşmasını tamamlayan AKP, bir yandan baskıcı, totaliter bir rejim inşa etmeye, öte yandan, o zamana kadar gizli ajandasında sakladığı siyasal İslamcı niyetlerini hayata geçirmeye başladı. AKP'nin toplumsal hayata yönelik dinci gerici uygulama alanlarından birisi de sağlık oldu. Bu dönemde açılışlarını Emine Erdoğan ve Sare Davutoğlu gibi dönemin başbakan eşlerinin yaptığı "Peygamber sünneti", Kupa Terapisi sempozyumları ve Tıbb-ı Nebevi kongreleri düzenlendi. Hastanelerde Kuran kursları açıldı. "Helal kan, helal ilaç" tartışmaları, sezaryenle doğum ve kürtaj karşıtı politikalar, İstanbul'da açılan cin hastanesi, hasta odalarına kibleyi gösteren işaretler ve seccadeler konulması, "Namaz kıldırın diz protezi ameliyatları" reklamları gibi örnekler, siyasi iktidarın tolerans ve teşvikiyle yaygınlaşan uygulamaları oldu. Bu makalede, AKP döneminde hayata geçirilen benzer uygulamalardan olan, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T. C. Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan "Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü" ile "Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge" değerlendirilip, onlardan dayanak alan kimi uygulamalar ortaya koyulacaktır.

Anahtar sözcükler: geleneksel tıp, tamamlayıcı tıp, ana akım tıp, uygulama merkezi, eğitim merkezi

Spiritual Support Practices in Hospitals and its Legal Basis

Abstract: Now the ruling party for the last sixteen years, the Party for Justice and Development (AKP) was keen on creating the image of drifting away from political Islam during the first years of its power. This situation swiftly changed after the Constitutional Referendum of 12 September 2010. Having completed the staffing of all state institutions with its supporters, the AKP started to build an oppressive and totalitarian regime while translating into life its intentions associated with political Islam that it had been keeping in its secret agenda. Health turned out to be one of the areas where AKP's religiously driven and retrogressive interventions to social life became apparent. This period witnessed such activities as "Prophet's Sunnah" and Cupping Therapy symposiums and "Prophet's Medicine" congresses all inaugurated by Emine Erdoğan and Sare Davutoğlu, wives of Prime Ministers of the time. Quran courses were launched in hospitals. Further, debates on "halal blood" and "halal medicine", policies against caesarean section and abortion, "Jinn Hospital" opened in Istanbul, placement of signs and prayer rugs showing kiblah in patient rooms and promotion of "prayer encouraging knee prosthesis operations" are all examples of cases becoming common with the tolerance and even encouragement of the ruling party. This article addresses the "Protocol of Cooperation for Extending Spiritual Support in Hospitals" and the "Regulation on the Conduct of Spiritual Support Services in Hospitals" acted by the Prime Ministry, Presidency of Religious Affairs and the Ministry of Health as cases under the AKP rule including some practices based on this legislation.

Key words: presidency of religious affairs, ministry of health, protocol, spiritual care, retrogression

Giriş

Batılı ülkelerde bir araştırma ve uygulama alanı olarak gelişen "manevi danışmanlık ve rehberlik" yaklaşımının, temel olarak Hıristiyan kültüründe ortaya çıktığı ve tarihsel gelişimine bakıldığında "günah çıkarma"ya dayandığı söylenebilir. Bu olgusal durum 20. yüzyılda boyut değiştirerek, papaz ile birey arasında geçen bu itiraf ilişkilerindeki psikolojik sağaltım mekanizmaları din adamlarının dikkatini çekmiş ve buradan hareketle, "pastoral psikoloji" alanı olarak ortaya çıkmıştır (Koç, 2017).

Hristiyan manevi bakım geleneğini anlatan en önemli terim "pastor" veya onun sıfatı olan "pastoral"

kelimesi manevi bakımın temelinde yatan düşünceye ya da kaynağına işaret eder. Kelimenin etimolojik anlamından Hristiyanlık'taki çobanlık metaforu doğar ve Tanrı'nın, İsa'nın ve özellikle din adamları olmak üzere, onun izinden gidenlerin çobanlık vazifelerini hatırlatır. İncil'e dayanarak bu terimle görevlendirilmiş kişiler, manevi danışman adlandırılır ve "pastor animarum" böylelikle "ruhların çobanı" olur. Kilise terminolojisi içerisinde "pastoral" bütün insanlık için kurtuluş arzusunu ifade eder. Kilise bu kurtarıcılık hizmetini manevi bakım ve danışmanlık olarak yürütür (Ağılkaya-Şahin, 2016).

*Dr., Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu üyesi

Geliş Tarihi / Received : 27.02.2018

Kabul Tarihi / Accepted : 25.03.2018

İslam kültüründe Batı'da tanımlandığı şekliyle manevi bakım kurumsallaşmamıştır. Nitekim, ülkemizde ölüme yakın ve ölüm sonrası hizmetler şeklinde yıllardır sürdürülegelen "hastane imamı/gassal" uygulamasının manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgisi yoktur. Bunların görevi, ölüme yakın hastalara son dini görevlerini yerine getirmek ve ölüm sonrası dinen yapılması gereken hizmetleri sunmaktan ibarettir.

Hastanelerde yatarak tedavi gören hastalara din ve moral hizmetleri sunulması ilk defa 1994 yılı sonlarında Sağlık Bakanlığı bütçesi görüşmelerini yürüten Bütçe Plan Komisyonu'nda gündeme gelmiştir. Komisyon'un bu önerisini değerlendiren Sağlık Bakanlığı, il teşkilatlarına bir yazı göndererek, müftülüklerle koordinasyon sağlanması suretiyle bu hizmetin başlatılması için yapılacak çalışmalara yardımcı olunmasını istemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı da 19.01.1995 tarihinde il müftülüklerine gönderdiği yazıyla uygulamayı başlatmıştır. Yazı ekinde hastane ziyaretlerinde göz önünde bulundurulacak esaslar belirtilerek, hastalara tedavinin öneminden, kaza kaderden, sabır ve şükürden bahsedilmesi, hastanın moralini takviye edici sözler söylenmesi, hastanın talebi halinde de hafif sesle Kur'an okunması önerilmiştir (**Altaş, 1999**).

Bahsi geçen dönemde Ankara Tabip Odası Başkanı olan Dr. Mehmet Altınok tarafından Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hastanelerde din görevlileri görevlendirilmesine ilişkin 12.12.1994 tarihli yazısının iptali ve yürütmeyi durdurma istemli dava açılmıştır. Ve bu davada, Danıştay Beşinci Dairesi 12.4.1996 tarih ve 1995/3612 sayılı kararla yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Sağlık Bakanlığının yürütmeyi durdurma kararına itirazını da Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 18.8.1996 tarih ve 1996/131 sayılı kararla reddetmiştir. Bunun üzerine Sağlık Bakanlığı, 07.06.1995 tarihinde 9124 sayılı bir genel yazıyla hizmete esas teşkil eden genelgenin yürürlükten kaldırıldığını valiliklere bildirmiştir. Böylece, yaklaşık bir buçuk yıl sürdürülen bu uygulama, resmen yürürlükten kaldırılmıştır (**Altaş, 1999**).

Hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik işbirliği protokolü

Nihayet, 07.01.2015 tarihinde Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ile Sağlık Bakanı Dr. Mehmet Müezzinoğlu, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Sağlık Bakanlığı arasında "Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. Diyanet İşleri

Başkanlığı'nın bu Protokol'e dayanarak hazırladığı "Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge" ise 04.05.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol, amaç, kapsam, taraflar, dayanak, sorumluluk, tanımlar, tarafların görev ve yükümlülükleri, Protokol'ün süresi ve değişiklikleri ile anlaşmazlıkların çözümü ana bölümlerinden oluşmaktadır (**Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015**).

633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna; 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye ve 01.08.1998 tarihli ve 23420 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Hasta Hakları Yönetmeliğinin "Dini Vecibeleri Yerine Getirebilme ve Dini Hizmetlerden Faydalanma" konusundaki 38. maddesine dayanılarak hazırlanan Protokol'un amacı: "T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T. C. Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastane, kurum ve kuruluşlarda talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline, içinde buldukları şartlar göz önünde bulundurularak, hastaların iyileşmelerine katkıda bulunmak amacıyla moral, motivasyon ve manevi destek sağlamaya, dini/manevi konularda danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmaya yönelik usul, esas ve yükümlülükleri belirlemektir". Her iki kuruma beş ortak görev ve yükümlülük, Sağlık Bakanlığı'na iki, T. C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı'na ise üç görev ve yükümlülük biçilmiştir. Her iki kurumun ortak görev ve yükümlülükleri şunlardır;

- Bu Protokol kapsamında görevlendirilen personele; Başkanlık ile Bakanlık tarafından düzenlenecek ortak programa uygun olarak eğitim müfredatını belirlemek, hizmet içi eğitim vermek ve hizmet içi eğitim sonrasında başarılı olan personele, Başkanlık ve Bakanlığın onayladığı sertifika/katılım belgesi düzenlemek, periyodik aralıklarla hizmet içi eğitimin tekrarlanmasını sağlamak.

- İbadethanelerin hasta ve yakınları için erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi konusunda ortak çalışma yapmak.

- Kurumlarda öncelikle milli ve dini günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlaki, dini ve milli duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler ve programlar yapmak.

- Başkanlık yayınlarının imkânlar ölçüsünde Bakanlığa bağlı kurumlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz ulaştırmak.

- İlgili Bakanlık yayınlarını Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak ulaştırmak.

T. C. Sağlık Bakanlığı Görev ve Yükümlülükleri;

- İsteyen hastalara, hasta yakınlarına ve çalışan personeline müftülük personeli tarafından sunulacak manevi destek, dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin belli bir düzen içerisinde yürütülebilmesi için gerekli önlemleri almak.

- Bu Protokol kapsamında; görevlendirilen müftülük personelinin (müftü, müftü yardımcısı, vaiz, uzman ve dini yükseköğretim görmüş diğer müftülük personeli) manevi destek hizmetini amacına uygun olarak yürütebilmesi için çalışma odası temin etmek, imkanlar ölçüsünde bu odayı tefriş etmek; emniyetli ve huzurlu bir ortamda çalışmalarını sağlamak, hastaların ve çalışan personelin, müftülük personeline ulaşabilecekleri dahili bir telefon numarası sağlamaktır.

T. C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Yükümlülükleri ise;

- Bakanlığın ihtiyaç planlaması doğrultusunda talep edilen müftülük personelinin görevlendirmek.

- Talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline içinde buldukları şartları dikkate alarak moral, motivasyon ve manevi destek sağlayacak, dini ve manevi konularda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunacak müftülük personelinin niteliklerini, görev alanlarını ve çalışma usullerini belirlemek.

- Kurum kütüphanesinde bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve kurumlara yeni gelen dini kitapların ilgili personel tarafından incelenerek uygun olmayan yayınların Kurum Yöneticisine bildirilmesini sağlamak (**Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015**).

Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı bu Yönerge; amaç, kapsam, dayanak, tanımlar, manevi destek personelinin yeterlikleri, görevleri, genel esaslar, manevi destek hizmeti sunumunda uyulacak hususlar, rapor hazırlama, rehberlik ve denetim ile çalışma saatleri ve izinden oluşmaktadır (**Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017a**). Yönerge'nin amacı, bazı kelime değişikliklerinin dışında, yukarıda ifade edilen Protokol ile hemen hemen aynıdır. Manevi destek birimi, manevi destek hizmeti ve manevi destek personeli tanımları ise yenidir. Buna göre: "manevi destek birimi: Bakanlık ile Başkanlık arasında imzalanan Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği

Protokolüne göre manevi destek hizmeti vermek üzere oluşturulan birimi, manevi destek hizmeti: Dini referanslardan hareketle, insanların üzüntülü, sıkıntılı, korkulu hallerinde, yalnızlık ve ümitsizlik duygularına kapıldıklarında, ani değişimlerle gelen kriz durumlarında, maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama ve baş edebilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmayı, varsa sorularını cevaplamayı, hayatlarına yeni bir anlam vermelerine eşlik ederek onlara moral kazandırma" olarak tanımlanmıştır.

Manevi destek personelinin yeterlilikleri;

- Lisans düzeyinde dini yükseköğrenim mezunu olmak.

- Hastanelerde manevi destek hizmetine yönelik olarak Bakanlık ve Başkanlıkça ortaklaşa düzenlenen eğitimi başarı ile bitirmek.

- Alanla ilgili bir sertifika programı bitirmiş olmak ve/veya manevi destek alanında lisansüstü bir programdan mezun ya da halen okuyor olmak tercih sebebidir.

Manevi destek personelinin görevleri ise;

- Sağlık kuruluşlarında talep eden hasta, hasta yakını ve hastane personeline dini konularda danışmanlık/rehberlik yapmak, moral, motivasyon ve manevi destek sağlamak.

- Evde bakım hizmeti vermek üzere görevlendirilmiş ekipler ile birlikte, talep edilmesi halinde evde manevi destek hizmeti de vermek.

Genel esaslar:

- Manevi destek; hasta, hasta yakını ve hastane personelinin talep etmeleri halinde uygulanır.

- Manevi destek hizmetleri ile ilgili olmayan idari ve tıbbi alana hiçbir şekilde müdahil olunmaz.

- Manevi destek hizmetleri sadece manevi destek biriminde, hasta odasında, görüşme odasında veya talep edilmesi ve imkanlar ölçüsünde evde sunulur.

- Manevi destek personelinin, sağlık kuruluşlarının kütüphanelerinde bulunan dini içerikli kitaplar incelenir, İslam dininin genel ilkelerine uygun olmayan yayınlar tespit edilerek bir rapor halinde hastane yönetimine sunulur.

Manevi destek hizmeti sunumunda uyulacak hususlar:

- Oda ziyaretlerinde aynı odada birden fazla hasta var ise diğer hastaların izni alınır ve hastalar rahatsız edilmez.

- Talep halinde görüşmeler bire bir veya grup halinde yapılır.

- Görüşmelerde dinleme, anlama ve anlamlandırma metoduna ağırlık verilir ve dikkatli dinleme, gerektiğinde araya girme, yönlendirme ve tekrar dinleme, kabul etme, anlama, teşvik etme, destek olma, cesaret ve güven verme, tahlil etme, yorumlama, bilgi verme, aydınlatma, telkin ve nasihat etme, soru sorma, empati kurma vb. manevi destek teknikleri uygulanır.

- Dini referanslardan hareketle; sağlığı korumanın ve tedaviye açık olmanın önemi, hastalığın doğru anlaşılması ve anlamlandırılması, hastalık durumunda ve hastane ortamında ibadet, tevekkül, kaza, kader, sabır, şükür vb. kavramlar uygun bir dille anlatılır.

- Talep edilmesi halinde ve ihtiyaç duyulduğunda Kur'an-ı Kerim okunabilir, dua edilebilir.

- Talep edilmesi halinde hasta odalarında, görüşme odalarında ve hastane yönetiminin uygun gördüğü yerlerde Kur'an-ı Kerim bulundurulur (**Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017a**).

Uygulama

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 07.01.2015 tarihinde yapılan işbirliği protokolünün ardından, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 15.01.2015'de Hastanelerde Manevi Destek Çalıştayı, 27.10.2015 tarihinde Sağlık Tesislerinde Manevi Destek Hizmetleri Pilot Uygulama Toplantısı ve 22-24.12.2015 tarihleri arasında ise Hastanelerde Manevi Destek Hizmeti Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Bu konuda hizmet sunabilecek personel tespit edilip, içlerinden 20 personel seçilerek, 23.02.2015-

27.03.2015 tarihleri arasında 5 hafta süreyle toplam 200 saatlik hizmet içi eğitim programı uygulanmıştır. Ankara, İstanbul, Erzurum, Kayseri, Samsun ve Ordu illerindeki 12 hastanede pilot uygulama başlatılmıştır (Tablo 1) (**Nazım, 2015**).

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 41 il müftülüğüne gönderilen 30.11.2017 tarihli yazıda ise 2015 yılından bu yana sağlık kuruluşlarında sunulan manevi destek hizmetinin ihtiyaçlar ve talepler dikkate alınarak genişletileceği belirtilerek, yazının bütün personele tebliğ edilmesi, ilân panosuna asılarak duyurulması ve yapılan başvuruların 11.12.2017 tarihine kadar gönderilmesi istenmiştir. Yazının ekindeki listede uygulamanın genişletileceği 41 ildeki Sağlık Bakanlığı'na bağlı 116 hastane yer almaktadır (Tablo 2) (**Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017b**).

Değerlendirme

T. C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T. C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü, her iki kurumun kuruluş ve görevleriyle ilgili yasal düzenlemeyle birlikte esas olarak, 01.08.1998 tarihli ve 23420 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hasta Hakları Yönetmeliği'nin "Dini Vecibeleri Yerine Getirebilme ve Dini Hizmetlerden Faydalanma" konusundaki 38. maddesine dayanmaktadır. Söz konusu maddedeki düzenleme şöyledir:

- Sağlık kurum ve kuruluşlarının imkânları ölçüsünde hastalara dini vecibelerini serbestçe yerine getirebilmeleri için gereken tedbirler alınır.

- Kurum hizmetlerinde aksamalara sebebiyet verilmemek, başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiç bir

Tablo 1. Manevi destek hizmetleri pilot uygulama sağlık tesisleri

Genel sekreterlik	Sağlık tesisleri
Ankara 1.Bölge KHB GS	Ankara Numune EAH
Ankara 2.Bölge KHB GS	Ankara Ulus Devlet Hastanesi
Ankara 3.Bölge KHB GS	Ankara Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji EAH Ankara Etimesgut Devlet Hastanesi
İstanbul Anadolu Kuzey KHB GS	İstanbul Ümraniye EAH
İstanbul Bakırköy Bölgesi KHB GS	İstanbul Dr. Sadi Konuk EAH
İstanbul Çekmece Bölgesi KHB GS	İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi
Ordu İli KHB GS	Ordu EAH
Erzurum İli KHB GS	Erzurum Bölge EAH
Kayseri İli KHB GS	Kayseri Eğitim Araştırma Hastanesi
Samsun İli KHB GS	Samsun EAH

*KHB GS: Kamu Hastane Birliği Genel Sekreterliği

*EAH: Eğitim Araştırma hastanesi

Tablo 2. Manevi destek personeli görevlendirilecek sağlık tesisleri

Sıra no	İl	Sağlık tesisi adı
1	Adana	Adana Şehir Hastanesi
		Çukurova Dr. Aşkı Tüfekçi Devlet Hastanesi
2	Afyonkarahisar	Afyonkarahisar Devlet Hastanesi
3	Amasya	Amasya Üniversitesi Sabuncuoğlu Serefeddin Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Amasya Merzifon Kara Mustafa Paşa Devlet Hastanesi
4	Ankara	Ankara Abdurrahman Yurtaslan Onkoloji Eğitim Araştırma Hastanesi
		Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara Ulus Devlet Hastanesi
		Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Etlik Zübeyde Hanım Kadın Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara Yenimahalle Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara Türkiye Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Dr. Sami Ulus Kadın Doğum Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ Ankara Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara 29 Mayıs Devlet Hastanesi
		SBÜ Anlara Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ Ankara Keçiören Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Ankara Polatlı Duatepe Devlet Hastanesi
Ankara Sincan Dr. Nafiz Körez Devlet Hastanesi		
5	Antalya	SBÜ Antalva Eğitim ve Araştırma Hastanesi
6	Artvin	Artvin Devlet Hastanesi
7	Aydın	Aydın Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi
		Aydın Nazilli Devlet Hastanesi
8	Balıkesir	Balıkesir Atatürk Devlet Hastanesi
		Balıkesir Devlet Hastanesi
9	Bursa	Bursa Devlet Hastanesi
		Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Bursa İnegöl Devlet Hastanesi
		Bursa Ali Osman Sönmez Onkoloji Hastanesi
		Bursa Çekirge Devlet Hastanesi
		Bursa Dörtçelik Çocuk Hastalıkları Hastanesi
10	Çanakkale	Çanakkale Devlet Hastanesi
11	Çorum	Erol Olçok Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Çorum Göğüs Hastalıkları Hastanesi
12	Denizli	Denizli Devlet Hastanesi
13	Diyarbakır	SBÜ Diyarbakır Gazi Yaşargil Eğitim ve Araştırma Hastanesi
14	Edirne	Edirne Sultan 1. Murat Devlet Hastanesi
15	Elazığ	SBÜ Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi
16	Erzurum	Erzurum Bölge Eğitim Araştırma Hastanesi
		Erzurum Palandöken Devlet Hastanesi
		Erzurum Oltu Devlet Hastanesi
17	Eskişehir	Eskişehir Devlet Hastanesi
		Eskişehir Yunus Emre Devlet Hastanesi
18	Gaziantep	Dr. Ersin Arslan Eğitim ve Araştırma Hastanesi
10	Giresun	Giresun Üniversitesi Prof. Dr. A. İlhan Özdemir Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Giresun Üniversitesi Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Tablo 2'nin devamı. Manevi destek personeli görevlendirilecek sağlık tesisleri

Sıra no	İl	Sağlık tesisi adı
20	Hatay	Hatay Devlet Hastanesi
		Hatay Kınkhan Devlet Hastanesi
21	İsparta	İsparta Şehir Hastanesi
22	İstanbul	İstanbul Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Başakşehir Devlet Hastanesi
		İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ Kartal Koşuydu Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Üsküdar Devlet Hastanesi
		Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Eyüp Devlet Hastanesi
		SBÜ Okmeydanı Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ İstanbul Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Fatih) İstanbul Silivri Devlet Hastanesi
		SBÜ Kartal Dr. Lütfi Kırdar Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İstanbul Kartal Yavuz Selim-Devlet Hastanesi
		SBÜ Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Sağlık Bakanlığı Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ İstanbul Dr. Siyami Ersek Göğüs Kalp ve Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ İstanbul Sultan Abdülhamid Han Eğitim ve Araştırma Hastanesi
SBÜ İstanbul Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıklardan Eğitim ve Araştırma Hastanesi		
SBÜ İstanbul Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesi		
Sağlık Bakanlığı İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi		
İstanbul Beykoz Devlet Hastanesi		
23	İzmir	İzmir Bozyaka Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		İzmir-Buca Seyfi Demirsoy Devlet Hastanesi
		İzmir Çiğli Bölge Eğitim Hastanesi
		SBÜ Dr. Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		SBÜ Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
24	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesi
25	Kayseri	Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi
26	Kocaeli	SBÜ Derince Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Kocaeli Danca Farabi Devlet Hastanesi
		Kocaeli İzmit Seka Devlet Hastanesi
		Kocaeli Devlet Hastanesi
27	Konya	Konya Numune Hastanesi
		SBÜ Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Dr. Faruk Sükan Kadın Hastalıkları ve Çocuk Hastanesi
		Konya Beyhekim Devlet Hastanesi
28	Malatya	Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesi
29	Manisa	Manisa Devlet Hastanesi
30	Mersin	Mersin Şehir Hastanesi
		Mersin Tarsus Devlet Hastanesi
31	Muğla	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Tablo 2'nin devamı. Manevi destek personeli görevlendirilecek sağlık tesisleri

Sıra no	İl	Sağlık tesisi adı
32	Ordu	Ordu Devlet Hastanesi
		Ordu Ünye Devlet Hastanesi
33	Rize	T.C. Sağlık Bakanlığı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
34	Sakarya	Sakarya Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi
35	Samsun	Samsun Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Dr. Kamil Furtun Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Hastanesi
		Samsun Gazi Devlet Hastanesi
		Samsun Bafra Devlet Hastanesi
36	Sivas	Sivas Numune Hastanesi
37	Şanlıurfa	SBÜ Mehmet Akif İnan Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Şanlıurfa Eğitim ve Araştırma Hastanesi
38	Trabzon	SBÜ Kanuni Eğitim ve Araştırma Hastanesi
		Trabzon Fatih Devlet Hastanesi
		Trabzon Akçaabat Haçkalı Baba Devlet Hastanesi
39	Tekirdağ	Tekirdağ Çorlu Devlet Hastanesi
		Tekirdağ Devlet Hastanesi
40	Van	SBÜ Van Eğitim ve Araştırma Hastanesi
41	Yozgat	Yozgat Şehir Hastanesi

şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi yönden desteklemek üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir. Bunun için, sağlık kurum ve kuruluşlarında uygun zaman ve mekân belirlenir (**Sağlık Bakanlığı, 1998**).

Keza, uygulamanın savunucuları Dünya Tabipler Birliği Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi'nin 6. maddesindeki: "Hasta, uygun bir dini temsilcinin yardımı da dâhil olmak üzere ruhi ve manevi teselliye kabul veya reddetme hakkına sahiptir" ifadesini de uygulamaya destek olarak göstermektedirler (**Nazım, 2015**). Oysa Protokol hasta haklarıyla ilgili her iki belgeden çok farklı bir yaklaşımla hazırlanmıştır. İlk olarak; Lizbon Bildirgesi'nde dinsel desteğin kapsamı hastanın fiziksel ya da ruh sağlığının tedavisi değil, kendi dinsel ritüellerini gerçekleştirme, inancının gereği olan davranışları sergileme hakkından söz edilmektedir. Lizbon Bildirgesi'ni telkin, manevi destek, dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti gibi uygulama tanımlamamaktadır (**Türk Tabipleri Birliği ve Türk Psikiyatri Derneği, 2015**). İkinci olarak; hasta haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler hastalarla sınırlı iken, Protokol ile getirilen müftülük personeli tarafından sunulacak manevi destek, dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin hedef kitlesi hastaların dışında hasta yakınları ve sağlık çalışanlarını da kapsamaktadır. Keza Protokol ile her iki kuruma verilen ortak görevler ve yükümlülükler arasında "Kurumlarda öncelikle millî ve dini günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlaki,

dini ve millî duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler ve programlar yapmak." yer almaktadır ki bu hükmün hastaların dini ihtiyaçları ve hasta haklarıyla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.

Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge'de yer alan "Manevi destek personeline, sağlık kuruluşlarının kütüphanelerinde bulunan dini içerikli kitaplar incelenir, İslam dininin genel ilkelerine uygun olmayan yayınlar tespit edilerek, bir rapor halinde hastane yönetimine sunulur." hükmü manevi destek personeline bir tür din polisi görevinin de verildiğini göstermektedir. Öte yandan Yönerge'de hizmet sunumu esnasında sağlık kurumlarında manevi destek hizmetiyle ilgili olmayan (idari ve) tıbbi alana hiçbir şekilde müdahil olunmayacağı belirtilerek, uygulamanın modern tıbbın karşıtı, alternatif olmayacağı ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Keza uygulamanın başlangıçta kamuoyunda "Hastanelere din psikoloğu" (**Sözcü, 2016**), "Din psikologları görev başında" (**Yeni Akit, 2016**) başlıklarıyla yer alması ve bu durumun yol açtığı tepkiler nedeniyle "din psikoloğu" ifadesinden uzaklaşmaya çalışılmıştır. Nitekim, konuyla ilgili Milliyet Gazetesi'nde (2016) yer alan röportajda Başakşehir Devlet Hastanesi Manevi Destek Birimi görevlisinin "Din psikoloğu değil, manevi destek uzmanıyız" sözlerinin başlık olarak öne çıkarıldığı görülmektedir.

Ancak Yönerge'de manevi destek hizmeti "Dini referanslardan hareketle, insanların üzüntülü, sıkıntılı,

korkulu hallerinde, yalnızlık ve ümitsizlik duygularına kapıldıklarında, ani değişmelerle gelen kriz durumlarında, maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama ve baş edebilme becerilerini geliştirme-lerine yardımcı olmayı, varsa sorularını cevaplamayı, hayatlarına yeni bir anlam vermelerine eşlik ederek onlara moral kazandırma" olarak tanımlanarak, açıkça başta psikiyatri olmak üzere modern tıbbın ve psikolojinin alanına girilmekte ve dini referansla alternatif olunmaya çalışılmaktadır.

Hizmet sunumunda uyulacak hususlar belirtilirken de "Dini referanslardan hareketle; sağlığı korumanın ve tedaviye açık olmanın önemi, hastalığın doğru anlaşılması ve anlamlandırılması, hastalık durumunda ve hastane ortamında ibadet, tevekkül, kaza, kader, sabır, şükür vb. kavramlar uygun bir dille anlatılır." denilmek suretiyle, bir bütün olarak modern tıbbın yerine dini inancın geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Nihayet gerek Protokol ve Yönerge'de, gerekse uygulamada "manevi destek hizmeti"nden tamamen Sünni İslam anlaşılmakta; diğer dinler ve Alevilik inancı tamamen dışarıda tutulmaktadır. Bu mezhepçi ayrımcılık uygulamasıyla, hem hizmet üreten emekçiler hem de sağlık hizmeti alanlar üzerinden sosyal baskı mekanizmaları üretilmekte ve aynı zamanda farklı inançtan olan hastalara yönelik ayrımcılık ve dışlamada üretilmiş olmaktadır (**Eser, 2016**).

Sonuç

On altı yıldır iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Türkiye'de Necmettin Erbakan liderliğindeki ana akım siyasal İslamcı gelenek olan ve kronolojik olarak birbirini takip eden Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi tarafından temsil edilen "Milli Görüş Hareketi" içerisinde yaşanan ayrışma sonrasında ortaya çıkmıştır. Aslında hiçbir zaman siyasal İslamcılığı açık olarak reddetmemekle ve laikliği açık olarak savunmamakla birlikte, iktidarının ilk yıllarında "Milli Görüş gömleğini çıkardık" diyerek ve kendini "muhafazakâr demokrat" olarak tanıtarak, siyasal İslamcılıktan uzaklaştığı imajını yaratmaya dikkat etmiştir. Devleti henüz tamamıyla ele geçiremediği ve devletin eski sahipleriyle nihai hesaplaşmasını yapamadığı yıllarda bu imaj AKP için son derece hayati önem taşıyordu. Nitekim, bu sayede sağ ve sol liberallerin ve başta Avrupa Birliği olmak üzere dış dünyanın desteğini almayı başardı.

İlginç bir şekilde, AKP'den çok AKP destekçisi bu çevreler AKP'nin siyasal İslam'dan nasıl da kopmuş,

ne kadar da muhafazakâr demokrat olmuş olduğunu hararetle savundular ve AKP'nin takiye yaptığını, asıl niyetinin dinci, şeriatçı bir toplumsal düzen kurmak olduğunu söyleyen kesimleri "niyet okumak"la suçlayıp gürlütle bastırdılar. "AKP'li" değilse de "AKP'ci" tanımını fazlasıyla hak eden bu kesimlerin AKP'yle ilgili tezlerini savunurken kullandıkları en önemli kanıtların başında AKP'nin, iktidarının o yıllarında henüz yaşam biçimine müdahale etmemesi ve toplumsal hayatı dini kurallara uygun olarak düzenleme konusunda radikal adımlar atmamasıydı.

12 Eylül 2010 Anayasa Referandumunu sonrası durum hızla değişti. Referandum'da "evet" oylarının kazanması sonrasında AKP ve o dönem ortağı olan Gülen Cemaati başta Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu olmak üzere, yargının bütünü ele geçirdi ve muhaliflere karşı bir tasfiye aracı olarak kullanmaya başladı. Böylece devletin bütün kurumlarındaki kadrolaşmasını tamamlayan AKP bir yandan baskıcı, totaliter bir rejim inşa etmeye, bir yandan da o zamana kadar gizli ajandasında sakladığı siyasal İslamcı niyetlerini hayata geçirmeye başladı.

AKP'nin toplumsal hayata yönelik dinci gerici uygulamalarına baktığımızda üç alanın öne çıktığı görülüyor; kadın politikaları, eğitim ve sağlık. Bunlardan ilk ikisi kamuoyunda daha fazla yer alsa da sağlık alanındaki dinci, muhafazakâr uygulamalar da her geçen gün artarak devam ediyor.

AKP iktidarının siyasal projesinin bir uzantısı olan sağlıkta muhafazakârlaşma süreci, çağdaş medeniyetler seviyesinden uzak, gerici sağlık sisteminin temellerini atmaktadır (**Ankara Tabip Odası, 2017**).

Açılışlarını Emine Erdoğan, Sare Davutoğlu gibi dönemin Başbakan eşlerinin yaptığı "Peygamber sünneti" Kupa Terapisi Sempozyumları, Tıbbı Nebevi Kongreleri, hastanelerde Kuran kursları, yenidoğanlar için hayati öneme sahip Anne Sütü Bankası Projesinin dinci gerici tepkiler nedeniyle, rafa kaldırılması, "helal kan, helal ilaç" tartışmaları, sezaryenle doğum ve kürtaj karşıtı politikalar, İstanbul'da açılan cin hastanesi, hasta odalarına kibleyi gösteren işaretler ve seccadeler konulması, "Namaz kıldırın diz protezi ameliyatları" reklamları, giderek artan aşı karşıtlığı gibi doğrudan siyasal iktidar tarafından hayata geçirilen düzenlemeler ya da siyasal iktidarın toleransı, teşvikiyle yaygınlaşan uygulamalar bu çerçevede akla gelen ilk örnekleri oluşturuyor (**Arpat, 2017; Öztürk, 2012**).

Bu makalede ele aldığımız T. C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T. C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü de ulusal ve uluslararası hasta hakları düzenlemelerinde yer alan "hastaların dini vecibelerini yerine getirebilmeleri" gerekçesine dayandırılrsa da gerek kapsamı gerekse içeriği açısından tamamen farklı bir amaç taşımakta; dünyevi olanın dinselleşmesini hedeflemektedir ve bu nedenle hasta hakları bağlamında değil sağlıkta dinci gericileşme bağlamında değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

Ağılkaya-Şahin, Z. (2016) Hristiyan gelenekte manevi bakımın teorik temelleri. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(1): 47-77, Erişim Tarihi 25 Şubat 2018, <http://dx.doi.org/10.12738/spc.2016.1.0002>.

Altaş, N. (1999) Hastanelerde dini danışmanlık Hizmetleri (Türkiye uygulaması üzerine deneysel bir araştırma), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 39:599-659.

Ankara Tabip Odası. (2017) Sağlıkta Muhafazakarlaşma-Dinselleşme Güncesi 2007-2017, Ankara Tabip Odası Yayınları, Ankara.

Arpat, H. (2017) Gericiliğin kıskacında sağlık. *Toplum ve Hekim*, 32(1):38-47.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2015) Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ile Sağlık Bakanı Dr. Mehmet Müezzinoğlu arasında T. C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T. C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü. Erişim tarihi 14 Ocak 2018. <http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/SosyalKulturelIsbirligiProtokolleri/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf>.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017a) Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge. Erişim tarihi: 14 Ocak 2018. http://spdosyalar.diyamet.gov.tr/webspdfs/UserFiles/edirne/UserFiles/Files/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Tesislerinde%20Manevi%20Destek%20G%C3%B6revlisi%20Tespiti_7dc38740-7155-40a6-b9fb-7cf66ccde948.pdf.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017b) Sağlık kuruluşlarında manevi destek personeli tespiti. Erişim tarihi: 22 Şubat 2018. http://spdosyalar.diyamet.gov.tr/webspdfs/UserFiles/edirne/UserFiles/Files/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Tesislerinde%20Manevi%20Destek%20G%C3%B6revlisi%20Tespiti_7dc38740-7155-40a6-b9fb-7cf66ccde948.pdf.

Eser, T. (2016) Sağlık dinselştirilmesi-1. *BirGün Gazetesi*. Erişim Tarihi 22 Şubat 2018. <https://www.birgun.net/haber-detay/sagligin-dinsellestirilmesi-i-135596.html>

Koç, M. (2017) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi. *Diyanet İlmi Dergi*, 53(4): 201-241.

Milliyet web sayfası (2016) "Din psikoloğu değil, manevi destek uzmanıyız". *Milliyet Gazetesi*. Erişim tarihi: 5 Şubat 2018. <http://www.milliyet.com.tr/-din-psikologu-degil/menevi/pazar/haberdetay/24.04.2016/223621/default.htm>.

Nazım, Y. (2015) Palyatif bakımda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü. Erişim tarihi:14 Ocak 2018. <http://www.palyatifbakim.org/images/palyatif/haber/hizmet-ici-egitim/palyatif-bakimda-diyamet-isleri-baskanliginin-rolu%20.pdf>.

Öztürk, O. (2018) Kupa Terapisi Sempozyumu başlıyor. *BirGün Gazetesi*. Erişim tarihi: 22 Şubat 2018. <https://www.birgun.net/haber-detay/kupa-terapisi-sempozyumu-baslioor-17578.html> Erişim tarihi: 22 Şubat 2018.

Sağlık Bakanlığı. (1998) Hasta Hakları Yönetmeliği. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4847&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=hasta%20haklar%C4%B1>.

Sözcü web sayfası. (2016). Hastanelere 'din psikoloğu'. *Sözcü Gazetesi*. Erişim tarihi: 5 Şubat 2018. <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/hastanelere-din-psikologu-1185576/>.

Türk Tabipleri Birliği, Türk Psikiyatri Derneği. (2015). Hastanelere din görevlisi uygulaması kabul edilemez! Erişim tarihi: 22 Şubat 2018. https://ttb.org.tr/haberarsiv_goster.php?Guid=10a548fe-d44f-11e7-acb3-e8c5204e2ae7&1534-D83A_1933715A=0b49819748fee7355dfaf759e1dc46b24387350e.

Yeni Akit web sayfası. (2016). Din psikologları görev başında. *Yeni Akit Gazetesi*. Erişim Tarihi 5 Şubat 2018. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/din-psikologlari-gorev-basinda-162725.html>.